

1. Het concept leerteam

*“Als er sprake is van een verbinding tussen mensen,
in wat voor vorm van samenwerking dan ook,
gebeuren er dingen die anders niet zouden gebeuren.”*

Jim Coleman

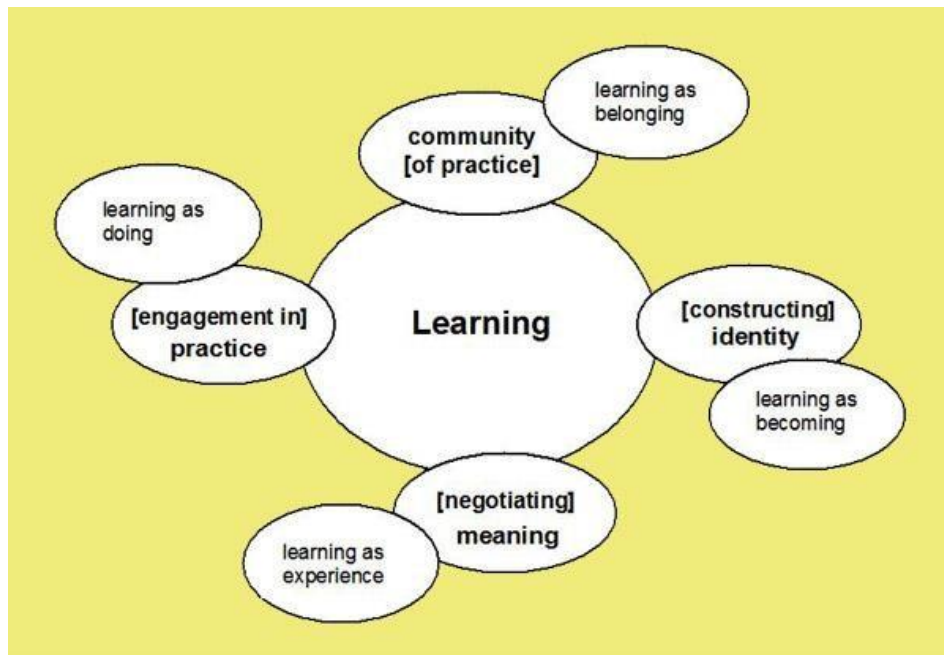
Een leerteam kan op meerdere manieren worden vormgegeven, qua omvang, frequentie, activiteiten en plaats in het curriculum. De essentie willen we als volgt definiëren:

Een leerteam is een langdurige (minimaal een cursusjaar) vorm van samenwerkend leren rond de leervragen van de teamleden, die in een vaste groep op regelmatige basis bijeenkomt, al dan niet begeleid.

Samenwerkend leren heeft volgens diverse bronnen (Bekker, 2011; Mitchell, 2014; Verbeek & Ponte, 2014) een viertal essentiële componenten:

- positieve wederzijdse afhankelijkheid;
- individuele verantwoordelijkheid;
- samenwerkingsvaardigheden;
- evaluatie van het groepsproces.

De basis voor het samenwerkend of coöperatief leren vinden we in de sociale psychologie in relatie tot onderwijskunde. Het uitgangspunt is dat mensen sociale wezens zijn, die in een gezamenlijke context betekenis aan het leren geven; leren is sociaal geconstrueerd (Wenger, 1998). Daarnaast heeft samenwerken een energetisch effect waarbij lerenden gezamenlijk tot een resultaat komen dat groter is dan waartoe ze individueel in staat zijn. Volgens Wenger moeten we leren veel meer zien in een sociale context en niet te veel baseren op individuele processen met een begin en een einde en als resultaat van het lesgeven. George Siemens (2010) gaat nog een stapje verder wanneer hij zegt **dat leren alleen betekenisvol is als lerenden actief participeren**. Hij geeft echter ook aan dat het sociaal leren niet van tevoren te organiseren is. ‘Social learning is not a pre-existing state’. Je kunt een aantal leerlingen bij elkaar plaatsen, maar dat maakt hen nog geen leerteam.

Figuur 1 Wenger's components of a social theory of learning (Wenger, 1998, p.5)

Het minimaal aantal leerlingen in een leerteam zien we als zes en een maximum van acht leerlingen.

Er zijn andere vormen van samenwerkend leren die kenmerken van een leerteam kunnen hebben, maar ook ervan verschillen:

- Een *projectteam* is primair gericht op het realiseren van een *gezamenlijk eindproduct*, een leerteam op het met hulp van anderen beantwoorden van *individuele leervragen*.
- *Intervisie* is een mogelijke werkvorm van een leerteam, gericht op leren van praktijkervaringen. Een leerteam heeft een ruimere agenda en ondersteunt ook het leren in de opleiding: verheldering van theorie, vragen rond uitvoeren van opdrachten.

2. Het doel van leerteamlernen

*“Als je een beetje beter wilt zijn, wees dan competitief.
Als je exponentieel beter wilt zijn: wees dan coöperatief.”*

William Shakespeare

Zo langzamerhand realiseren we ons meer en meer dat de traditionele manier van alleen kennisoverdracht waarbij leraar college geeft en leerling luistert, niet meer toereikend is in de huidige samenleving. *“Individuen maken deel uit van continu veranderende ecosystemen en netwerken. Zelforganiserende dwarsverbanden worden steeds belangrijker”* Individuele professionaliteit en het collectieve professioneel handelen zijn niet los van elkaar te ontwikkelen; er is altijd een wisselwerking (Ruijters, 2015).

Van een opleiding vraagt dat een leeromgeving waarin rekening gehouden wordt met de individuele context en mogelijkheden van de leerlingen (Siemens, 2010). Wenger (1998), veel aangehaald in recentere literatuur, spreekt in relatie tot community of practice (leerteam) over de sociale aspecten: participatie, co-constructie en becoming als belangrijke elementen voor het leren in de 21^e eeuw. **Vanuit die gedachte zullen we in het onderwijs naast colleges geven meer de dialoog aan moeten gaan** (Dee Fink, 2013). Een leerteam kan door het relatief klein aantal samen lerende leerlingen de leeromgeving zijn waar deze dialoog gehouden wordt. Een open sociale leeromgeving zoals het leerteam biedt is volgens Siemens (2010) van belang om tegemoet te komen aan de individuele leerbehoeften van leerlingen en faciliteert de mogelijkheden voor een adaptieve, vloeibare, gevarieerde en contextueel gerichte opleiding.

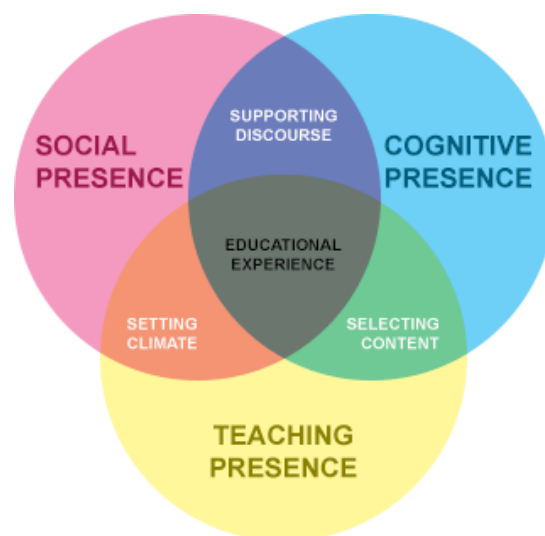
De ervaringen binnen opleidingen die hier al mee werken, geven aan dat een regelmatig bij elkaar komend leerteam een veilige en gepersonaliseerde leeromgeving faciliteert. *“Doordat ze veel bijeenkomen en daarbij intensief worden begeleid, ontstaat er al snel een veilige sfeer waarin leerlingen zich gemakkelijk durven uiten”* (Schröder. 2015)

Van leraren wordt verwacht aan te sluiten bij de leerwensen van leerlingen en leeromgevingen te creëren waarin leerlingen zo zelfstandig mogelijk aan hun competenties kunnen werken (Scager & Thoolen, 2006). Beroepsgerichte competenties, maar ook vaardigheden op het gebied van samenwerken, onderzoeken en op het flexibel in kunnen spelen op veranderingen behoren in de beroepsprofielen. Deze vaardigheden worden vaak impactcompetenties genoemd; reflective practitioning, leadership, organiserende, samenwerkend, communicatief en innovatief.

Naast het formeren van leerteams voor leerlingen vinden we het belangrijk dat leraren een eigen leerteam vormen. Dit vraagt facilitering van de organisatie. Het leerteamlernen van leraren is van belang voor doorlopende gezamenlijke professionalisering op de werkplek, kwaliteitsbeleid, een lerende organisatie en heeft een voorbeeldfunctie. Een leven lang leren.

3. Leerteam als onderdeel van blended learning

Vanuit de motivatietheorie en de pedagogische uitgangspunten zien we vooral het belang van face-to face contact. De gedachte wordt ondersteund door de uitspraken van De Bruykere (2010) waarin hij zegt dat technologie in het onderwijs nodig is om tijd vrij te maken voor contact in real life. Door meer dingen digitaal beschikbaar te maken, ervaren zowel leerlingen als docenten dat er inderdaad meer ruimte is voor dialoog en groepsactiviteiten doordat hoorcolleges en inspiratiemateriaal op digitale leeromgevingen te vinden zijn (van Rooijen, persoonlijke communicatie, mei 2015). Volgens Vaughan, Cleveland-Innes en Garrison (2013) is een community of inquiry (zie afbeelding 2) de meest ideale vorm van onderwijs waarin de integratie van face-tot face en online leren mogelijk wordt gemaakt. "A community of inquiry is where 'students listen to one another with respect, build on one another's ideas, challenge one another to supply reasons for otherwise unsupported opinions, assist each other in drawing inferences from what has been said, and seek to identify one another's assumptions'" (Vaughan et al, 2013: p. 11).

4. Leerteam-activiteiten

Als je voor elke positie de beste speler kiest, heb je nog geen sterk elftal, maar een team dat als los zand uiteen valt.

Marieke van de Bosch

De activiteiten die een leerteam onderneemt hangt af van de opleiding, maar vooral ook van het leerteam zelf. De meeste opleidingen bieden mogelijkheden voor te ondernemen activiteiten.

Het leren in een leerteam wordt gestuurd door leervragen van individuele deelnemers. Naarmate zij meer praktijkervaringen hebben, levert dat meer leervragen op. Voor veel leerlingen is de toegevoegde waarde van een leerteam naast het overige contactonderwijs niet onmiddellijk evident. Dat betekent, dat leerteams in aan betekenis winnen, als in de opleiding opdrachten worden verstrekt, waarvoor leerlingen afhankelijk zijn van de input van peers. Te denken valt daarbij aan het geven en ontvangen van feedback rond competenties ten behoeve van een portfolio. Ervaringen van activiteiten die buiten school plaats vinden, genereren tevens leermomenten om in het leerteam te bespreken.

In zijn proefschrift geeft Fransen (2012) aan dat *'een leerteam eerst een team moet worden om effectief te kunnen zijn'* (p.12). In opleidingen die met leerteams werken zien we dan ook activiteiten ten aanzien van groepsvorming, taakreflectie, sociale reflectie en het omgaan met problemen in de groep. Je kunt ook de gezamenlijk gemaakt doelen en afspraken vastleggen in een leerteamprotocol. Op het vastgestelde plan wordt gedurende het jaar in het leerteam gereflecteerd. De begeleidende rol van de leerteambegeleider, die afhankelijk van de groep sturend, meewerkend of ondersteunend is, is cruciaal met het oog op effectiviteit en welbevinden van de groep.

5. Het begeleiden van een leerteam

"Bij elkaar komen is een begin, bij elkaar blijven is vooruitgang, met elkaar samenwerken is succes."

Henry Ford

Het leerteam is een sociale leeromgeving waarbij de dialoog over het leren, de bijbehorende kennis en ervaring gevoerd wordt. **De kennis wordt in een leerteam niet overgedragen, onderwezen door de leraar, maar actief verworven door de leerlingen** (Scager & Thoolen, 2006). *"De leerlingen moeten leren het zelf te doen, en de leraar ondersteunt ze daarbij"* (Ibid, p.12). Een leerteam is een leeromgeving waar lerenden samen leren en leraren het leren faciliteren, ondersteunen of de scaffolding van het leren

bevorderen. **De veranderende rol van leraar naar begeleider is niet slechts een eenvoudige toevoeging of uitbreiding van kennis en vaardigheden, maar vraagt een herdefiniëring van de professionele identiteit** (Ruijters, 2015).

In het begeleiden van een leerteam worden door de verschillende expertleden verschillende theorieën aangehaald. Zo zien we managementtheorieën zoals bijvoorbeeld situationeel leiderschap, fasen van teamvorming en teamcoaching, maar ook communicatietheorieën en onderwijskundige theorieën zoals groepsdynamica, pedagogische relaties en didactiek worden ingezet als onderbouwing van de begeleiding van een leerteam. Een open houding, inzichten in gedrag van leerlingen, inzicht in groepsprocessen en gesprekstechnieken worden als kwaliteiten van een leerteambegeleider genoemd door leraren met ervaring in het begeleiden van leerteams. De input van de leerteambegeleider in een leerteam is gericht op de facilitering van het groepsproces.

Bijeenkomsten van leerteams kunnen zowel begeleid door een leraar als onbegeleid plaatsvinden. In bijeenkomsten van leerteams waar geen leraar aanwezig is, zijn leerlingen in grotere mate wederzijds afhankelijk in het ondersteunen en begeleiden van elkaar. Zij moeten fungeren als een zelfsturend team waarbij een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor een ieders leerproces gedeeld wordt. Een leerteam onbegeleid plaats laten vinden vraagt van de opleiding een vertrouwen in het leerteam. Er zal bij het begin, van een nieuw leerteam, geïnvesteerd moeten worden in het ontwikkelen van de vaardigheden die leerlingen nodig hebben om zelfsturend te kunnen samenwerken.

Eerst maak je als school inzichtelijk waar de studiebegeleidingsbehoeften van leerlingen kunnen liggen en wat een leerteam qua ondersteuning zou kunnen bieden. Er wordt een relatie gelegd met de basisbehoeften relatie – competentie – autonomie. Uitgaande van een gepersonaliseerde leeromgeving zou je kunnen denken aan een afstemmingsmodel voor de individuele behoeften van leerlingen in relatie tot zowel individuele begeleiding als begeleiding van een leerteam. De ervaring van leraren om zelf deel uit te maken van een leerteam kan een basis vormen voor het krijgen van vertrouwen in het concept.

6. Aanbevelingen

*“We komen misschien van verschillende schepen,
maar nu bevinden we ons in dezelfde boot.”
Martin Luther King*

Op basis van onze ervaringen met leerteams op scholen en in de literatuur doen we een aantal aanbevelingen die volgens ons richtinggevend zijn voor de inrichting van leerteams. Met deze aanbevelingen starten we graag de dialoog met een school.

- Een leerteam bestaat uit minimaal zes en maximaal acht deelnemers.
- Het leerteam is een oefenomgeving voor sociaal-communicatieve competenties (samenwerken, adviseren, coachen, etc.): leerlingen doen ervaringen op die feedback en leervragen opleveren.
- Stel met de leerlingen een leerteamprotocol op met afspraken over participatie. Samenwerkend leren gaat niet vanzelf, dat begint met verwachtingenmanagement en afspraken.
- Om leermomenten te genereren en samenwerking te stimuleren verdient het aanbeveling een leerteam zo heterogeen mogelijk samen te stellen.
- Het werken met leerteams vraagt extra aandacht in het curriculumontwerp (opdrachten zo vormgeven dat input van peers nodig is, de relatie met ervaringen in het dagelijks leven van leerlingen verwerken).
- Bijeenkomsten van leerteams moeten ingeroosterd worden.
- Momenten voor tussentijdse reflecties op taak en groepsproces moeten ingepland worden.
- Leraren moeten vooraf getraind worden in de rol van leerteambegeleider.
- Van een leerteambegeleider wordt met name gevraagd dat hij/zij in staat is zelfsturing van leerlingen uit te lokken en te ondersteunen. Dat vraagt coachingsvaardigheden en het vermogen een volwassen pedagogische relatie op te bouwen.
- Leerteambegeleiders vormen (ook) een eigen (gefaciliteerd) leerteam in het kader van intervisie en professionalisering.